

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Debreczeni István*

Egeres

Uralom mint sáfárság.

Az emberiség és a teremtett világ viszonyának
ökoteológiai megközelítése

A keresztyénség és az ökológiai válság

Ebben a tanulmányban arra teszünk kísérletet, hogy az egyre mélyülő ökológiai válság kérdésfelvetéseinek fényében kritikailag újra megvizsgáljuk az emberiség viszonyát a teremtett világhoz a Biblia tanítása alapján, és hogy egy olyan képet, metaforát találjunk e viszony kifejezésére, amelynek alkalmazása az igehirdetéshez és a gyülekezeti munkához is nyújthat segítséget egy biblikus és protestáns megközelítésű környezeti tudatosság kialakításában. Ebben az igyekezetben elsősorban a bibliai teremtéselbeszélések szövegéből kiindulva, illetve a témában mérvadó szakirodalom alapján ismertetjük a téma legfontosabb kérdéseit, a rendszeres teológiai mérlegeléshez szükséges értelmezési keretet és a bibliokateológiai észrevételeket, majd pedig Ernst Conradie¹ munkássága alapján határozzuk meg a bibliai sáfárság jelentőségét.

Hogy ténylegesen foglalkozhassunk ezzel a témával, az egyik legfontosabb és egyben legvitatottabb bibliai szakaszra, a Gen 1,26–28-ra kell fordítanunk figyelmünket. Itt találkozunk Isten első, az emberiségnek adott megbízatásával: *Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsetek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a szárazföldön mozgó minden élőlényen!* (Gen 1,28). A föld leigázására és a föld feletti uralomra vonatkozó isteni felhatalmazást *dominium terrae*

---

* Debreczeni István (Kolozsvár, 1992) a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben végezte teológiai tanulmányait. 2018–2019-ben a Lipcsei Egyetem Teológia Fakultásán tanult ösztöndíjasként. 2021–2022-ben a Kampen-Utrechti Teológiai Egyetem hallgatója volt az Interkulturális Református Teológia (MIRT) magiszteri program keretében. Segédlelkészi szolgálatát a Kolozsvár-Törökvgási Református Egyházközösségben végezte. Jelenleg az Egeresi Református Egyházközösség (Kalotaszegi Református Egyházegyege) lelképásztora és elsőéves doktori hallgató a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen. Doktori kutatási területe a rendszeres teológia keretében Miroslav Volf teológiája és a „jó élet” koncepciója. Nős, egy gyermek édesapja.

¹ Ernst M. Conradie a University of the Western Cape rendszeres teológia és etika professzora. Főbb kutatási területei a keresztyén ökoteológia és ökumenikus teológia. Az afrikai protestáns teológia egyik kiemelkedő alakja.

megbízásnak is nevezzük, amely a múlt század második felében heves vitákat váltott ki a keresztyénségnek az egyre súlyosbodó ökológiai válságban betöltött szerepéről. A keresztyénség éles kritikát kapott mind kívülről, mind belülről a papi tereméstörténetből kihallható antropocentrizmus és az emberen kívüli tereméshez fűződő hierarchikus viszony miatt. Lynn White megosztó kijelentését, amely szerint „ökológiai válságunk történelmi gyökerei a keresztyénségben keresendők”,² a zsidó-keresztyén hagyomány ökológiai beállítottságú kritikusai széles körben támogatják, ugyanis értelmezésük szerint ez a megbízás adja meg a szellemi háttérét a két legpusztítóbb ökológiai tényezőnek, a túlnépesedésnek és a természet pusztító kizsákmányolásának. Veli-Matti Kärkkäinen összefoglalja azokat a főbb vádakot, amelyeket e kapcsolat bibliai szemléletével szemben fogalmaztak meg, s amelyek a *dominium terrae* megbízásban csúcsosodnak ki: Isten transzcendenciája, a világ teremtett volta mint Isten kézműves műalkotása, az istenképűség mint az emberiség kizárólagos kiváltsága, az emberiségnek adott uralom a természet felett, az emberiség és a természet hierarchikus és instrumentális viszonya.³ Jürgen Moltmann az emberi hatalomvágy legitimációját is jogos kritikaként említi e viszony bizonyos keresztyén felfogásával szemben, és úgy látja, hogy a felsorolt vádak antropocentrikus világgépet tükröznek, amely szerint „az ég és a föld az ember kedvéért teremtetett, és az ember a teremtés koronája”.⁴

Kärkkäinen is elismeri, hogy a történelmi keresztyénség beleesett abba a csapdába, hogy félreértelmezte az alávetés és az uralkodás megbízását, de véleménye szerint ez nem jelenti azt, hogy a Biblia vagy maga a keresztyén hit felelős e félreértelmezésért.⁵ A kritikusoknak azt rója fel, hogy a panaszok több okból is túlzóak és helytelenek. Először is a zsidó-keresztyén hagyomány több ezer éves, míg az ökológiai válság legfeljebb néhány száz éves. Másodsor azt állítja, hogy a természet kizsákmányolásának legerősebb impulzusa világi forrásokból, főként a felvilágosodásból származik. Harmadszor: Isten eltávolítása a modern világgép középpontjából és a keresztyénellenes gondolkodásmód térnyerése a természettől való eltávolodáshoz és az azzal szembeni visszaélés exponenciális növekedéséhez vezetett.⁶

² Kärkkäinen, Veli-Matti: *Creation and Humanity*. Eerdmans, Grand Rapids 2015, 218., ahol Lynn White kijelentését idézi.

³ Uo.

⁴ Moltmann, Jürgen: *God in Creation: A New Theology of Creation and the Spirit of God*. Trans. Margaret Kohl. SCM Press, London 1996, 31.

⁵ Kärkkäinen, Veli-Matti: *i. m.* 221.

⁶ Uo. 220–221.

A fenti vita azt mutatja, hogy a Gen 1,26–28 és a *dominium terrae* megbízatás kulcsfontosságú ígehely az ember és a föld közötti kapcsolat szentírási és ugyanakkor ökológiai érzékeny módon történő meghatározásának. A továbbiakban ezt a kapcsolatot igyekezünk körülhatárolni kontextuális megközelítésben.

1. A Gen 1,26–28 kontextuális értelmezése

A Gen 1,26–28 ellen felvetett kérdések az exegetika szintjén kezdődnek, amely igen-igen problematikus. A *dominium terrae* megbízatásnál használt bibliai kifejezések a כִּבַּשׁ és רָדָה ígék. Amint Ernst Conradie megjegyzi, a két ige értelmezése nem egyszerű feladat.⁷ A כִּבַּשׁ elsődleges fordítása „leigázni”, de emellett ezeket is jelenti: „rabságba hajtani”, „kényszeríteni”, „eltiporni”.⁸ Ennek az igenek erőszakot feltételező jelentése is van: „valamit vagy valakit fizikailag is alávetni”.⁹ Olyan összefüggésekben fordul elő, mint a meghódított terület elfoglalása, rabszolgaság (Jer 34,11.16), idegen népek leigázása (2Sám 8,11) vagy akár nemi erőszak (Eszter 7,8).¹⁰ A רָדָה, amelyet általában „uralkodni” jelentéssel fordítanak, szintén a hatalomra utal. Egyéb jelentései: „parancsolni”, „irányítani”, „uralkodni”. Katonai hódítás leírásában használják néha az „elpusztítani” (אָבַד – Num 24,19) vagy „lesújtani” (נָכַה – Ézs 14,6) ígékkel együtt.¹¹ Azonban Norbert Lohfink a papi írat kontextusában arra a megállapításra jut, hogy indokolatlan a fogalom túldramatizálása, és szerinte inkább a „lábbal való eltiprásnak” egy hétköznapibb értelmezését kellene alkalmazni, amely egyszerűen a birtokba vételt fejezi ki elsősorban az Izráel népének megígért Kánaán földjére vonatkoztatva.¹²

Tekintettel a héber szövegben használt erőteljes kifejezésekre, indokolatlan felpuhítani vagy relativizálni azok jelentését pusztán abból a megfontolásból, hogy a mai ökológiai tudatosság jegyében védjük meg a Bibliát és Istent a fent említett vádakkal szemben. Ahogyan azt Conradie jelzi:

⁷ Conradie, Ernst M.: *An Ecological Christian Anthropology: At Home On Earth?* Ashgate, Aldershot, England 2005, 205.

⁸ Ld. כִּבַּשׁ. In: Brown, Francis – Driver, Samuel Rolles – Briggs, Charles Augustus: *A Hebrew-English Lexicon of the Old Testament: With an Appendix Containing the Biblical Aramaic. Based on the Lexicon of William Gesenius, as translated by Edward Robinson. Edited with constant reference to the Thesaurus of Gesenius as completed by E. Rödgiger, and with authorized use of the German editions of Gesenius's Handwörterbuch über das Alte Testament.* Clarendon Press, Oxford 1975, 461.

⁹ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *Creation Care: A Biblical Theology of the Natural World.* Zondervan, Grand Rapids 2018, 16.42., epub.

¹⁰ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 205.

¹¹ Uo.

¹² Lohfink, Norbert: Macht euch die Erde untertan? In: *Orientierung* 38 (1974), (137–142) 138–139.

„A kérdés nem az, hogy van-e ilyen hatalmunk, hanem az, hogy miként gyakoroljuk ezt a hatalmat. [...] őszintébb és hasznosabb lesz, ha elismerjük az emberi hatalom mértékét, és ezután az ilyen hatalom felelős gyakorlásának erkölcsi kérdéseire összpontosítunk.”¹³

Erre a *mikéltre* a Szentírás tágabb összefüggéseiben keressük a választ.

Ahhoz, hogy feltárjuk e szöveg közelebbi és tágabb összefüggéseit, a következő szempontokat fogjuk megvizsgálni:

- a) az ember mint Isten képmása;
- b) az ember a teremtés közösségében;
- c) Isten mint a teremtés végső ura;
- d) az emberi uralom a Gen 2 fényében;
- e) uralom a bűn árnyékában.

a) Az ember mint Isten képmása

Amint azt Conradie megjegyzi, a *dominium terrae* megbízatást általában az *imago Dei* motívumával együtt tárgyalják,¹⁴ amely a keresztyén antropológia egyik kulcsfogalma is. Michael Welker szerint az uralmi megbízatás az *imago Dei* tartalmáról folyó jelenlegi vita egyik legfontosabb aspektusa.¹⁵ Ezt a nézetet támasztja alá a Gen 1,26 is: *Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlónak: [és] uralkodjék...* A mondat szerkezet arra utal, hogy a teremtés többi része feletti uralom konstitutív és céltudatos eleme volt Isten azon döntésének, hogy az embert a maga képére és hasonlatosságára teremtsen. Ebben a tekintetben Moltmann kivételnek számít. Ő hangsúlyozottan elvlasztja az uralom kérdését az Isten képmásától, mivel szerinte a föld leigázása és az összes teremtmény feletti uralkodás eredetileg a táplálkozás területére vonatkozott.¹⁶ A két fogalom közötti kapcsolatról alkotott többségi véleményt követve az uralom kérdését az Isten képmására teremtett ember összefüggésében fogjuk vizsgálni. Erre azért is van szükség, mert az ember és a teremtés többi része közötti kapcsolat tisztább megértéséhez először is fel kell tennünk a kérdést, hogy ki is az ember. Ahogy Conradie jelzi, minden ökoteológia alapvetése az antropológia.¹⁷

---

¹³ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 116.

¹⁴ Uo. 79.

¹⁵ Welker, Michael: *Teremtés és valóság*. Ford. Orbánné Ágoston Ilona. Kálvin Kiadó, Budapest 2007, 112.

¹⁶ Moltmann, Jürgen: *i. m.* 230.

¹⁷ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 2.

Az *imago Dei* tartalmát illetően még mindig folyik a vita. A három fő értelmezés a szubsztancialista, a funkcionalista és a relációs megközelítés.¹⁸ Az istenképmáshoz kapcsolódó klasszikus keresztyén gondolatok a következők: az ember egyedisége és elidegeníthetetlen méltósága, a teremtmények között elfoglalt különleges helyzete és az Isten előtti felelősség.¹⁹ Ahogy azonban van der Kooi és van den Brink megjegyzi, a Szentírás nem ad további magyarázatot a צֶלֶם („kép”, lat. *imago*) és a דְמוּת („hasonlóság”, lat. *similitudo*) kifejezésekre,²⁰ ezért az értelmezésüknek legértékesebb forrásait az ókori, biblián kívüli utalásokban találhatjuk meg. Az „Isten képmása” mint a királyság intézményéhez kapcsolódó fogalom jól ismert volt Izráel kulturális környezetében. A szomszédos kultúrákban, főként Egyiptomban és Asszíriában a király volt az, aki

„[...] Isten képmásának hordozójaként arra volt hivatott, hogy uralkodjék a társadalmon, és Isten képviselőjeként gondoskodjék a teremtés neki kijelölt részéről.”²¹

Ezzel analóg módon a király, aki nem lehetett jelen országa minden szegletében, úgy emlékeztette alattvalóit uralkodói megbízatásának egyedülálló volta-ra, hogy felállította a maga tárgyi jellegű képmásait, illetve kinevezte helyettes „képviselőit”²² annak érdekében, hogy ezek által biztosítsa törvényeinek alkalmazását az egész ország területén. Ehhez hasonló gondolatot sugall az a bibliai állítás is, hogy az ember Isten képmását hordozza, és hogy uralmi megbízatást kapott. De ellentétben minden más ókori kultúrával, ahol a király volt az egyetlen kiváltságos emberi lény, akit egy isten képmásaként azonosítottak, a Héber Biblia demokratizálta a képmás fogalmát,²³ amint ezt a Gen 1,26–28, valamint a Zsolt 8,4–6 tanúsítja, s ennél fogva minden ember egyformán viseli Isten képét és hasonlatosságát.²⁴ Amit tehát az *imago Dei* magában foglal, az nem igényel bizonyos

¹⁸ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 84.

¹⁹ Uo. 80.

²⁰ Kooi, Cornelis van der – Brink, Gijsbert van den: *Christian Dogmatics: An Introduction*. Trans. Reinder Bruinsma, James D. Bratt. Eerdmans, Grand Rapids 2017, 261.

²¹ Uo. 262.

²² Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16., 33.

²³ Moltmann, Jürgen: *i. m.* 225.

²⁴ Gen 1,26–27: *Alkossunk embert a képmásunkra, hozzánk hasonlónak: uralkodjék a tenger balain, az ég madarain, a jószágokon, az összes vadállaton és az összes csúszómászon, ami a földön csúszók-mászók. Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket.*

Zsolt 8,5–9: *Micsoda a balandó – mondom –, hogy törődsz vele, és az emberfia, hogy gondod van rá? Kevéssel tetted őt kisebb Istennél, dicsőséggel és méltósággal koronáztad meg. Úrrá tetted kezűd alkotásain, mindent a lába alá vetted: a jubokat és marhákat mind, még a mezői vadakat is, az ég madarait, a tenger balait, amelyek a tenger ösvényein járnak.*

fizikai vagy intellektuális képességeket,²⁵ előkelő származást, kiváltságos helyzetet, tehát semmit, ami az embertől függene. Herman Bavinck úgy véli, hogy ez olyan ajándék, amelyet nem érdemlünk meg és nem is érdemelhetünk ki.²⁶ Isten így formálta meg az emberi nemzetet, amelyet az ő hasonlatosságára teremtett, hogy szuverenitását tükrözze az egész földön. Ez, ahogyan Bavinck a hármas megbíztatás fogalma alatt felvetette, felelősséget ró az emberre, hogy prófétaként (Isten igazságát hirdetve), papként (Istennek szentelve magát) és uralkodóként (a földön uralmat és ellenőrzést gyakorolva) ne csak az ő uralmát, hanem magát Istent is tükrözze.²⁷ Ahogyan egy anyagi kép nem csupán a művész munkáját és a megmunkált anyag feletti hatalmát tükrözi, hanem a személyiségét és identitását is. Conradie *imago Dei* értelmezése, amely szerint azt elsősorban rendeltetésnek és hivatásnak kell tekinteni,²⁸ Bavinck hármas megbíztatásról alkotott koncepciójához hasonló: mindkettő a felelősséggel hozza összefüggésbe az istenképet.

Amint láthatjuk, az Isten képmásának jelentéséről alkotott nézetek nagyon eltérőek. Azonban mind az ókori királymotívum, mind a korábbi és a legújabb teológiai értékelések azt sugallják, hogy e fogalom antropológiai jelentősége: az ember egyedisége és méltósága Isten teremtésében, és pedig az Isten képviselte és a vele szembeni felelősség révén. A Genézishez írt kommentárjában Gordon J. Wenham is a képviselőt és az Isten irányában tanúsítandó felelős viszonyulás képességét tartja az istenképuség legjelentősebb aspektusainak.²⁹

Pannenberg szerint, akire Conradie is hivatkozik, az emberi uralomnak Isten saját uralmához kell kapcsolódnia, ugyanis Isten képviselőiként, képmásaként az ő uralmát kell gyakorolnia az emberiségnek, mintegy előkészítve a világot Isten eljövendő uralmára.³⁰

Ez azt jelenti, hogy az ember nem szuverén uralkodó a teremtés felett, és az általa gyakorolt uralom nem a sajátja. Az uralom *adatott* az embereknek. Az a kiváltságos megkülönböztetés, hogy ők Isten képmásai, hivatásukra emlékeztet. Keresztyén szempontból azonban tudjuk, hogy Isten egyetlen tökéletes képmása Jézus Krisztus,³¹ ezért ő az uralom legfőbb mintája és példája is.

---

²⁵ Kooi, Cornelis van der – Brink, Gijsbert van den: *i. m.* 264.

²⁶ Bavinck, Herman: *Reformed Dogmatics: Volume 2: God and Creation*. Ed. John Bolt. Trans. John Vriend. Baker Academic, Grand Rapids 2004, 577.

²⁷ Bavinck, Herman: *i. m.* 577.

²⁸ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 171.

²⁹ Wenham, Gordon J.: *Genesis 1–15. Word Biblical Commentary: Vol. 1*. Word Books. Waco, Texas 1987, 31.

³⁰ Pannenberg, Wolfhart: *Systematic Theology*, Vol. 2. T&T Clark International, London – New York, 2004, 203.

³¹ Kol 1,15: *Ő a láthatatlan Isten képe, az elsőszületett minden teremtmény előtt.*

b) Az ember a teremtés közösségében

Jürgen Moltmann az Isten képmásának fogalma mellett azt hangsúlyozza, hogy az ember nemcsak *imago Dei*, hanem *imago mundi*, azaz a világ képmása is, és ez által minden más teremtményt képvisel Isten előtt.³² Ez az állítás arra emlékeztet, hogy az istenképesség kiváltsága mellett az emberiség a lét teremtményi oldalán áll. Ahogy azt Ernst M. Conradie állítja, gyakran túlhangsúlyozzák, hogy az ember *Isten képmására* teremtett, és nem kap kellő hangsúlyt az, hogy az ember *teremtett*.³³ Azonban a Szentírás legelőször azt mondja a identitásunkról, hogy mi egy nagyobb egésznek vagyunk a részei. Amint arról mindkét teremtésselbeszélés, a Gen 1 és a Gen 2 tanúskodik, az emberiség keletkezése beágyazódik a föld és az ég teremtésének nagyobb történetébe. A Héber Biblia szerint az első ember, Ádám mind személyes, mind egyetemes értelemben az אַדָמָא-ból, a földből teremtett.³⁴ Ez azt jelenti, hogy az ember lényegében egy a földdel. A Teremtőtől kapta az „élet leheletét”, de testi létében a földdel és minden földi teremtménnyel osztozik. A történet tehát nem az emberrel kezdődik, és nem is vele ér véget.

Isten a teremtés hatodik napján teremtette az embert a többi szárazföldi állattal együtt (Gen 1,24–31). De az emberiség nemcsak az eredetére vonatkozó bibliai kijelentés, vagyis az ő teremtett volta révén kötődik az egész teremtéshez, hanem egész létezése által a teremtés szerves részévé is válik. Attól a parancsoltól kezdve, hogy szaporodjatok és uralkodjatok a földön, adjatok nevet az állatoknak, műveljétek és őrizzétek a földet, az emberiségnek és különösen Isten népének egész történelmén keresztül, a Fiú testté lételén és a teremtés megváltásán át az új teremtésig az ember annak az élő és dinamikusán változó világ-mindenségnek része, amelynek létezése Istenben és Isten által van, amint erre áll. Ahogy azt Ernst M. Conradie állítja, gyakran túlhangsúlyozzák, hogy az ember bomlott az ember részéről.³⁵ McFague szerint ez azt is jelenti, hogy

„[...] mi radikálisan összetartozunk a teremtett világgal, és kölcsönösen függünk minden más teremtménytől a világegyetemben, különösen a földi közösségben”.³⁶

³² Moltmann, Jürgen: *i. m.* 190.

³³ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 23.

³⁴ Gen 2,7: *Azután megformálta az Úristen az embert a föld porából, és az élet leheletét lehelte az orrába. Így lett az ember élőlény.*

³⁵ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 25.

³⁶ Uo. 128., ahol McFague, Sallie: *The Body of God. An Ecological Theology*. SCM Press, London 1993, 108. oldalt idézi.

Sőt az emberiség még a bűn által is egymásraultaltságban él a földdel és a teremtet világgal.³⁷

A bibliai érvek mellett a természettudományok is az emberiség és a világ összetartozására utalnak. Az evolúciós biológia bizonyítja, hogy az ember meglepően közeli rokonságban áll más emlősökkel. Hogy csak a legszembetűnőbb példát emeljük ki: DNS-ünk mintegy 96%-a megegyezik a csimpánzokéval.³⁸ A csillagászat eredményei is azt hangsúlyozzák, hogy az emberiség csak egy rövid epizód a világegyetem történetében,³⁹ és ez arra emlékeztet minket, hogy a teremtet világ időbeli és térbeli nagyságához képest viszonylag elenyészőek vagyunk. Ez az álláspont a Bibliától sem áll távol, hiszen a zsoltárokkal együtt Ézsaiás próféta is gyakran emlékezteti Isten népét a teremtésben elfoglalt helyére és viszonylagos jelentéktelenségére.⁴⁰ Mindezen különböző szempontokat figyelembe véve egyetérthetünk Cornelis van der Kooi-jal és Gijsbert van den Brinkkel abban, hogy az ember kétségtelenül a teremtmények kategóriájába tartozik.⁴¹

Conradie számára ezt a teremtés egészével való összetartozást „az Isten háza” metafora szemlélteti a legjobban:

„[...] a föld az a háztartás (*oikos*), amelyben az ember lakik. Biológiailag és genetikailag ennek a háznak a részét képezzük, és ezen a házon kívül semmilyen módon nem érthetjük meg önmagunkat.”⁴²

A későbbiekben több figyelmet fordítunk a háztartás képére, most azonban áttérünk a következő pontra, hogy az emberiséget és a teremtéshez való viszonyunkat tágabb kontextusba helyezzük.

³⁷ Gen 3,17–19: *Az embernek pedig ezt mondta: Mivel hallgattál feleséged szavára, és ettél arról a fáról, amelyről megparancsoltam, hogy ne egyél, legyen a föld átkozott miattad, fáradsággal élj belőle egész életedben! Tövist és bogáncsot hajtson neked, és a mező növényét egyed! Arvod verejtékével egyed a kenyeret, míg visszatérsz a földbe, mert abból vétettél! Bizony por vagy, és vissza fogsz térni a porba!*

³⁸ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16.14.

³⁹ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 27.

⁴⁰ Vö. Ézs 40,6–8: *Minden test csak fű, és minden szépsége, mint a mezei virágé. Elszárad a fű, elhervad a virág, ha ráfúj az ÚR szele. – Bizony, csak fű a nép! Elszárad a fű, elhervad a virág... Ézsaiás azt sugallja, az emberek a természet és a földi lét ugyanazon törvényei alatt állnak, osztoznak a többi teremtmény sebezhetőségében. Ezt a szakasz az Újszövetségben is olvashatjuk az 1Pt 1,24–25-ben. Ehhez hasonlóan emlékeztet a Zsolt 103,14–16: [Isten] tudja, hogyan formált, emlékszik rá, hogy porból lettünk. Az ember napjai olyanok, mint a fű, úgy virágozik, mint a mező virága. Ha végsőpör rajta a szél, vége van, még a helyét sem lehet felismerni.*

⁴¹ Kooi, Cornelis van der – Brink, Gijsbert van den: *i. m.* 260.

⁴² Conradie, Ernst M.: *i. m.* 44.

c) Isten a teremtés végső Ura

Az első alpont szerint Isten a maga képmására teremtette az emberiséget, amely azt sugallhatja – bár torz értelmezés –, hogy az ember a teremtés fölött és a teremtéssel szemben áll. A második alpont, vagyis az, hogy az emberiség a teremtés közösségéhez tartozik – és ezt a tudomány is alátámasztja –, azt sugallhatja, hogy nincs semmi és senki a világegyetem, a történelem, az emberiség és a teremtés élete vagy az azt irányító felett. Ezen a ponton emlékeztetünk arra az alapvető keresztyén meggyőződésre, hogy a Szentháromság Atya, Fiú és Szentlélek Isten az ég és a föld végső, szuverén ura, aki uralmat ad az emberiségnek, és végső soron ő uralkodik az egész teremtés felett is. Számtalan bibliai szakasz teszi egyértelművé ezt az állítást.⁴³ Ugyanakkor Isten nem zsarnoki uralmat gyakorló végső hatalom, hanem kegyelmes, hosszútűrő, aki támogatja az elesettet és a gyengét, és mindekit megelégtíve gondoskodó személy.⁴⁴

Világos, hogy az emberiség és a teremtett világ közötti kapcsolat nem tárgyalható külön az Isten, az emberiség és a teremtés hármasság kapcsolatától. Amint korábban értékeltük, ezt a kapcsolatrendszert Istennek az egész teremtés feletti szuverenitása, az emberiségnek a teremtés közösségéhez való tartozása jellemzi, valamint az a különleges szerep és hivatás, amelyet az emberiségnek a földön kell betöltenie. Rowan Williams szerint ez azzal jár, hogy teljességgel le kell mondanunk arról, hogy Istenné akarjunk válni. Krisztus tanítványának lenni harcot is jelent: harcolni a teremtményi létünkért és mindazon ösztönök ellen, amelyek a megistenülés vágyát ültetik el bennünk. A tanítványság és a keresztyén hit felfed minden olyan illúziót, amely eltorzítja emberi és teremtményi létünket.⁴⁵

Az elmúlt évszázad tudományos és technológiai fejlődésének fényében úgy tűnik, hogy egyre nehezebb harcolni a teremtményi öntudatért és a megistenülés különböző álarcai ellen. Ezért fontos, hogy időről időre újra felidézzük: mi is az emberek helye a teremtett világban és Isten előtt a Biblia szemszögéből. Ahhoz, hogy még közelebbről megismerjük, ki ennek a világnak az Ura, úgy gondolom, hogy mindenekelőtt Jézus Krisztusra kell tekintenünk: *Mert benne lakik az istenség egész teljessége testileg* (Kol 2,9a).

⁴³ Vö. Zsolt 22,29: *Mert az ÚR a királyi hatalom...*; Zsolt 47,3: *Mert a felséges ÚR félelmetes, nagy király az egész földön...*; 1Tim 6,14: [Isten] *az egyetlen uralkodó, a királyok királya és az urak Ura...*; a Mt 28,18-ban maga Jézus állítja: *Nekem adatott minden hatalom mennyen és földön...*

⁴⁴ Vö. Zsolt 145,8–16: *Kegyelmes és irgalmas az ÚR, türelme hosszú, szeretete nagy. Jó az ÚR mindenkihez, irgalmas minden teremtményéhez. [...] Országod örökkévaló ország, uralkodásod nemzedékről nemzedékre tart. Támogat az ÚR minden elesettet, és fölegyenesít minden görnyedezőt. Mindenki várakozva néz rád, és te idejében adsz nekik edelmet. Kinyitod kezedet, és kielégítesz minden élőlényt kegyelmesen.*

⁴⁵ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16.

d) Az emberi uralom a Gen 2 fényében

Miután röviden megvizsgáltuk, hogy ki is az ember a világban elfoglalt helye és szerepe szempontjából, és megállapítottuk, hogy Isten képmására teremtett, és a teremtés közösségének tagja, amelynek a Szentháromság Isten a szuverén ura, továbbléphetünk fő kérdésünkhöz: hogyan értelmezzük mindezek fényében az ember *dominium terrae* megbízatását? E tekintetben a jahvista forrásból származó második teremtéselbeszélés nyújt fontos támpontokat. A Gen 2,4b–25 részletesebb leírást ad Isten tervéről az emberiség és a föld közötti kapcsolatra vonatkozóan: *Fogta tehát az Úristen az embert, és elhelyezte az Éden kertjében, hogy művelje és őrizze azt* (Gen 2,15). Amikor a Gen 2 azt írja le, hogy mi a terve Istennek az emberiséggel, ezt olyan módon teszi, hogy az elvont és általános fogalmazástól halad a konkrét és hétköznapi felé.⁴⁶ Ez különösen a föld feletti uralom megbízatására vonatkozik. Ebben a szakaszban két döntő fontosságú ige kapcsolódik az uralmi megbízatáshoz: **עבד** és **שמר**.

Az **עבד** ige leggyakoribb magyar fordítása a „művelni” (RÚF), illetve „mívelni” (RevKároli, Kecskeméthy). Általános értelemben a munkára utal. Azonban a kontextustól függően „szolgálni” jelentéssel is előfordul.⁴⁷ Ennek fényében az ember nemcsak uralja a földet, hanem szolgálja is azt, és végső soron Istennek szolgál. Megfigyelhetjük, hogy míg az **עבד** ige „dolgozni”, „megművelni” jelentése azt sugallja, hogy az ember munkájának tárgyát, ebben az esetben a földet és a természetet saját hasznára szolgáló eszköznek tekinti, addig a „szolgálni” jelentésnek relacionális értelme van, amely arra összpontosít, ami a másik számára hasznos.

A másik ige, a **שמר** még több árnyalatot tartalmaz, amelynek jelentése: „őrizni, vigyázni, megtartani”. Igei alakban 468-szor fordul elő az Ószövetségben, és két fő jelentésmezeje van: 1. a dolgokra (Gen 30,31; 2Kir 9,14) és személyekre (Gen 4,9) irányuló megőrzés, felvigyázás, védelem, illetve kultikus értelemben Isten parancsolatainak megtartása (Deut 4,2); 2. a papok és léviták szolgálata (Lev 8,35).⁴⁸

⁴⁶ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16., 45.

⁴⁷ Ld. **עבד**. In: Brown, Francis – Driver, Samuel Rolles – Briggs, Charles Augustus: *i. m.* 711–713. Az **עבד** szó benne van az *Úr szolgálója* titulushoz is (ld. Ézs 42,1–4; Ézs 53,11), és ugyanennek az **עבד** – „dolgozni, művelni, szolgálni” igeigéknek a származékszava. Uo. (713–714) 711–713.

⁴⁸ Jenni, Ernst – Westermann, Claus (eds.): *Theological Lexicon of the Old Testament*. Volume 3. Trans. Mark E. Biddle. Hendrickson Publishers, Peabody, MA 1997, (1711–1715) 1712–1713.

A שמר ige úgy is előfordul az Ószövetségben, hogy maga Isten az alanya. Az ároni áldásban azt fejezi ki, amit Isten tesz Izráel népével: *Áldjon meg téged az ÚR, és őrizzen meg téged!* (Num 6,24).

Érdekes észrevétel, hogy ugyanaz az עבד és שמר ige különböző kombinációkban megjelenik a lévitáknak a szent sátor körüli szolgálatának leírásában is (Lev 35).⁴⁹

Az emberiség tehát azt a megbízatást kapta, hogy vigyázzon, óvja és őrizze a kertet, és általában véve a földet. Ez többet jelent egy feladat elvégzésénél vagy egy jogosultságnál. Az a tény, hogy Ádám és az emberiség Isten megbízásából felelős egy tulajdonért, hogy megvédje és őrizze azt, különleges viszonyba helyezi Istennel és a földdel. Az őriző nem tulajdonosa az általa védett birtoknak, hanem felelős érte az előtt, aki őt megbízta. Korlátozott hatalommal és szabadsággal rendelkezik, hogy a maga javára dolgozzék és használja, ugyanakkor szolgálnia kell a földet és ezen keresztül Istent. Ezt erősíti meg Odil Hannes Steck is, amikor az özönvíz és Noé történetével (Gen 6,19 skk) való párhuzamot felismerve úgy véli, hogy Noénak az állatok megmentésére irányuló cselekvése a papi irat szándéka szerint egyértelműen az istenképűséggel összefüggő uralmi megbízatás teljesítése a teremtett világ védelmében.⁵⁰

Figyelembe véve a tárgyalt kifejezések gazdag jelentését, Ádám felelőssége az Édenkertben és annak alkalmazása az emberiségre a teremtett világ irányában nem szűkíthető le az élelem megszerzése érdekében végzett földművelés mechanikus feladatára. Ez a felelősség papi, szolgálati magatartást is megkövetel, amelyben Isten népének a Teremtő gondviselő és védelmező jelenléte a mintája. Douglas J. Moo és Jonathan Moo szerint az embernek, mint aki az *imago Dei* a földön, tükröznie kell Isten oltalmazó szeretetét.⁵¹ Ezzel a szemlélettel összhangban van Herman Bavinck *imago Dei* értelmezése, amely szerint ez három megbízatást jelent: a prófétait, a papit és a királyit.⁵² Hasonlóan vélekedik Michael Welker is, aki a Gen 1,26–29-ből kiindulva jut el arra a következtetésre, hogy az embernek, aki a teremtő Isten királyi meghatalmazottja, a teremtmények védelmezése és a róluk való gondoskodás által kell gyakorolnia uralmat.⁵³

Amint láthatjuk, a Gen 2 másként magyarázza az uralmat, vagy legalábbis sokkal tágabb perspektívát kínál arra, hogy mit jelent uralom alá hajtani a földet

⁴⁹ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16., 47.

⁵⁰ Steck, Odil Hannes: *Welt und Umwelt*. Kohlhammer-Taschenbücher Biblische Konfrontationen 1006. Kohlhammer, Stuttgart 1978, 80.

⁵¹ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16., 48.

⁵² Bavinck, Herman: *i. m.* 577.

⁵³ Welker, Michael: *i. m.* 125.

és uralkodni rajta Isten képmásaként. Ezt Douglas J. Moo és Jonathan Moo könyve így foglalja össze:

„Emberi hivatásunk az, hogy dolgozzunk és gondozzuk azt a helyet, ahova Isten beültetett minket, hogy a teremtett világban való uralkodásunkkal papokként szolgáljuk őt az ő templomában. [...] A többi teremtmény feletti, ránk ruházott uralom célja a béke és az áldás, amelyet Isten számunkra és az egész teremtett világ számára nyújt.”⁵⁴

Bár mi, a bűn által érintett emberek képtelenek vagyunk teljes mértékben betölteni papi hivatásunkat a teremtés irányában, ebben a tekintetben is az egyetlen igazi és tökéletes főpapra, Jézus Krisztusra nézhetünk fel (Zsid 4,14–15).

e) Uralkodás a bűn árnyékában

A bűn problémája, pontosabban a róla szóló teológiai vita sokszor az Isten és az emberiség közötti kapcsolatra korlátozódik. Conradie a következőkre hívja fel a figyelmet:

„Az emberi bűnnek tagadhatatlan hatása van az egész teremtési közösségre [...] a bűn kihat az ember Istennel (Gen 3), a többi emberrel (Gen 4) és az egész földdel való kapcsolatára (Gen 6).”⁵⁵

Emellet a bűn ökológiai újraértelmezésének szükségességét is felveti.⁵⁶ Témánk szempontjából nem szükséges mélyebben beleásni magunkat egy ilyen újraértelmezés minden vonatkozásába, az viszont szükséges, hogy az ember és a föld kapcsolatában is elismerjük a bűnt, és számoljunk annak tragikus valóságával. E kapcsolatot illetően az emberi bűn egyik legsúlyosabb következményét a természettől való elidegenedésként foghatjuk fel.⁵⁷ Conradie szerint az a legfontosabb feladat a föld feletti uralom és általában az emberiség és a teremtett világ közötti kapcsolat szempontjából, hogy felismerjük: az elsődleges probléma nem a szenvedés és az emberi végeesség, hanem a bűn.⁵⁸ Ezt figyelembe véve

⁵⁴ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16., 49.

⁵⁵ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 194.

⁵⁶ Uo. 193.

⁵⁷ A természettől való elidegenedésként sokféleképpen lehet leírni. A témával foglalkozó neves szerzők meghatározásai közül Conradie a következőket sorolja fel: az egyetemes összekötöttség megszakítása (Leonardo Boff); a megistenülés vágya és a teremtményiség tagadása (Bouma-Prediger); szennyezni és szennyezettnek lenni (Colin Gunton); a helyünk elfogadásának elutasítása (Sallie McFague); az ember erőszakos és veszélyes elszigetelődése a teremtés többi részétől (Michael Welker); antropocentrizmus, énközpontúság. Conradie, Ernst M.: *i. m.* 196.

⁵⁸ Uo. 197.

a teológiai diskurzust a természet és a kegyelem (a végesség és az örökkévalóság, a szenvedés és a mindenható és szerető Isten, a tudomány és a vallás) közötti feszültségről a bűn és a kegyelem közötti feszültségre kell átirányítani.⁵⁹ Ez nemcsak az emberiség Istenhez és a teremtéshez viszonyított helyének teológiai megítélése szempontjából fontos, hanem ez az alapvető oka annak, hogy ebből indultunk ki a fejezet elején: az ökológiai válság a maga sokrétű következményeivel együtt valójában vallási válság.

2. A sáfárság metaforája

Az előző részben széles körű, de korántsem kimerítő áttekintését követhettük nyomon az ember és a teremtett világ közötti kapcsolatnak, a *dominium terrae* megbízatásból kiindulva. Véleményem szerint hasznos próbálkozás lenne e kapcsolat lényegét átfogóbb és tömörebb módon megfogalmazni. Erre a feladatra a kutatók alkalmas metaforákat kerestek. Douglas J. Moo és Jonathan Moo úgy látta, hogy több más metafora között a sáfárság a legmegfelelőbb.⁶⁰ A görög οἰκονόμος szó angol fordítása: „steward” (magyarul: „sáfár”, „intéző”, „vagyongazdálkodó”). Az οἰκονόμος összetett szó első tagja az οἶκος, amelynek jelentése: „ház”, „háztartás”. Conradie azt sugallja, hogy a sáfársághoz οἰκονομία szükséges, amely az οἶκος „háztartás” („háznép”) ügyeinek tervezéséért és igazgatásáért való felelősségre és elszámoltathatóságra utal.⁶¹ Bár a Szentírás nem használja ezt a kifejezést a teremtéshez való viszonyulásunk leírására, megjelenik Jézus bölcs sáfárról szóló példázatában.⁶² A példabeszéd eszkatologikus jellegű, viszont ugyanarra a felelős szolgálatra szólít fel, mint ami az első ember hivatása: szolgálja és őrizze a földet. Másrészt az οἰκονόμος metaforája összhangban van Conradie azon nézetével, amely szerint a teremtés Isten háztartása, ahol az embernek különleges hivatása és rendeltetése van, akárcsak a háztartásért felelős intézőnek.⁶³

A sáfárság metaforájának szélesebb körű teológiai értékelése érdekében Ernst Conradie a fogalom öt dimenzióját említi Hall nyomán:

- a) A teológiai dimenzió Isten végső hatalmára utal a föld felett, amelynek ügyeit a sáfárok hivatottak intézni.
- b) A krisztológiai dimenzió Krisztusra mutat, a sáfárság prototípusára, aki Isten hűséges szolgája. Az ő személye, önfeláldozó élete és halála a sáfárság mint szolgálat példája és forrása.

⁵⁹ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 197.

⁶⁰ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16,82

⁶¹ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 203.

⁶² Lk 12,42–43: *Ki tehát az a hűséges és bölcs vezető, akít a gazda a szolgálóira bíz, hogy a megfelelő időben adja meg nekik az élelmészeti juttatást? Jó lesz annak a szolgálónak, akít a gazda így talál, amikor visszatér.*

⁶³ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 183–184.

- c) Az egyházi dimenzió megmutatja, hogy az egyház sáfárközösség, amely a Szenvendő Szolga példáját követi, és azért létezik, hogy a világban a reá-bízottakat szolgálja.
- d) Az antropológiai dimenzió arra emlékeztet, hogy nemcsak a keresztyének, hanem minden ember arra hivatott, hogy Isten sáfára legyen a világban.
- e) Az eszkatológiai dimenzió az eljövendő véget tudatosítja, és éberségre, kitartásra és feddhetetlenségre hív.⁶⁴

A következőkben a fent felsorolt öt dimenziót követve próbáljuk megfogalmazni a bibliai sáfárság legfontosabb jellemzőit. A gondviseléssel kapcsolatban Conradie krisztológiai és trinitárius megközelítését követjük, és figyelembe vesszük Douglas J. Moo és Jonathan Moo exegetikai észrevételeit is, amelyek Jézus bölcs sáfarról szóló példázatán alapulnak.

a) A teológiai dimenzió

Az előbbieken azt állítottuk, hogy a Szentháromság Isten az egész teremtés szuverén ura. Conradie megjegyzi, a sáfárságmetafora egyik erőssége éppen abban áll, hogy ezt hangsúlyozza: a föld Istené, és az emberek mint Isten képviselői az ő megbízásából szolgálják, munkálják és védik a nem emberi teremtést.⁶⁵ Ugyanezt a gondolatot sugallja a példabeszéd is: még ha a gazda látszólag nincs is jelen, ő a háztartás gazdája, előtte minden szolga számonkérhető, és végül ő fogja megítélni szolgálataikat és hűségüket.⁶⁶ Ahogyan a sáfár a gazdától kapta „címét” és felelősségét, úgy az emberiség is Istentől kapta az *imago Dei* ajándékát azzal a feladattal és felelősséggel együtt, hogy gondoskodva uralkodjék a teremtés felett. Mivel a sáfár és az emberiség Istentől kapta az uralkodás és gondoskodás képességét és parancsát, ez azt jelenti, hogy elszámoltathatóak, számonkérhetőek előtte.

b) A krisztológiai dimenzió

A gondoskodás forrása és tökéletes példája Jézus Krisztusban van. Ő az Isten szolgájáról szóló próféciáknak (Ézs 42; Ézs 53) és a pásztorkirály ószövetségi eszményének beteljesítője, akinek Isten bárányait kell gondoznia, legeltetnie és védelmeznie. Krisztus nem erőszakkal, hanem önmaga megüresítésével (*kenózis*; Fil 2,7) és önmaga másokért való odaadásával teljesítette küldetését.⁶⁷ Ezért állítja

---

⁶⁴ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 208–209., ahol Conradie a következőre hivatkozik: Hall, D. J.: *The steward: A biblical model come of age*. Eerdmans, Grand Rapids 1990, 42–48.

⁶⁵ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 211.

⁶⁶ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16., 83.

⁶⁷ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 219.

Conradie, hogy „az egyetlen igazi *dominium terrae* a megfeszített és feltámadt Messiásé lehet”.⁶⁸ Másrészt a sáfárságnak Krisztusban van a forrása a bölcs és a gonosz szolgálókról, vagyis a sáfárokról szóló tanításán keresztül is. Douglas J. Moo és Jonathan Moo is hangsúlyozza: a sáfár munkájának az a lényege, hogy gondoskodjék azokról, akiket reábíztak, és a gazda nevében, képviselőjében szolgálja őket. Ő felelős a háztartás minden tagjának életéért, és az a feladata, hogy a megfelelő időben adjon eledelt nekik, gondoskodjék róluk, alkalmazza a gazda törvényeit, és megvédje őket, amíg ő meg nem érkezik.⁶⁹ Mindkét nézőpont rámutat arra, hogy a sáfárság felelős szolgálat, s ebben a sáfár egyben szolga és rabszolga is. Ezért felelős a gazdája előtt, és visszatérésekor számot kell adnia szolgálatáról. A példázatos megközelítés pedig még hangsúlyosabbá teszi ezt az állítást. A krisztológiai értelmezett sáfárság azt jelenti, hogy annak célja mindig az Úr nevében és a háznép érdekében végzett felelős szolgálat. Ez pedig lényegében Krisztus önátadó és önfeláldozó szolgálata. Az emberi felelősséget leginkább úgy érthetjük – írja Conradie –, mint hálából fakadó választ Isten üdvözítő kegyelmének kiadására, amely Jézus Krisztus életében, szolgálatában, halálában és feltámadásában testesül meg.⁷⁰

c) Az ekkleziológiai dimenzió

Az ekkleziológiai dimenzió azt hangsúlyozza, hogy a sáfárság fogalma nem csupán ökológiai kérdés, hanem az egyház hivatásának lényegét tükrözi. Gazdálkodó közösségként azért jött létre a Szentlélek kitöltetése által, hogy másokért létezzen, azaz Isten hűséges Szolgája, Jézus Krisztus önfeláldozó szeretetéből éljen és azt gyakorolja. Az egyház komolyan veszi azt az emberi állapotot, hogy egyszerre *imago Dei* és *imago mundi*, és az a hivatása, hogy közbenjárjon a világ és Isten között. Nem öncélú, hanem szolgáló közösség, amely felelős a rábízottakért. Ez a gondolat áll a sáfárság példázatos megközelítésének középpontjában is. Az ökológiai perspektíva azt hangsúlyozza, hogy az egyháznak ez a felelőssége nemcsak az emberekre, hanem a teremtés egészére vonatkozik. Az evangélium hirdetése és az emberi közösségekről való gondoskodás nem választható el, és azt nem is szabad elválasztani a teremtésről való gondoskodástól. Ahogy Conradie állítja: nincs igazi elkötelezettség a társadalmi és gazdasági igazságosság mellett, ha hiányzik az ökológiai felelősségtudat, és fordítva. Ugyanis az emberek jóléte elválaszthatatlanul összefügg a földi élet egészének jólétével.⁷¹

⁶⁸ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 219.

⁶⁹ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 16.83.

⁷⁰ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 202.

⁷¹ Uo. 8.

d) Az antropológiai dimenzió

Ez a dimenzió arra hívja fel a figyelmet, hogy a felelős sáfárság nem az egyház különleges kiváltsága és feladata. Nem is kizárólag a mezőgazdaság vagy a környezetvédelmi aktivisták ügye. Ez Isten első számú megbízatása az emberiség számára. Amint korábban már kifejtettük, minden ember egyformán Isten képmása a földön, ugyanakkor a teremtési közösség tagja. Ami a példázatot illeti, a szolgálta – azt megelőzően, hogy sáfár lenne – a háztartás tagja, a többi taggal együtt. Egy közösséget alkotnak, amelytől mindannyian függenek, és amely a Gazda tulajdona. Isten képmására teremtettnek lenni és a teremtés közösségéhez tartozni alapvető antropológiai jellemző. A hozzájuk kapcsolódó szolgáló és védelmező uralom az emberiség egészének és minden embernek egyéni megbízatása is. Miközben keresztyénként azt valljuk, hogy Isten házában teljes jogú polgárai vagyunk (Ef 2,12–19), Conradie azt állítja, hogy nemcsak az emberi közösség, hanem maga a föld is végső soron Isten nagyobb háza, amelyet az emberek más teremtményekkel együtt laknak be.⁷² Ez nem elvont teológiai kijelentés, hanem „gyakorlati” megfigyelés is, ahogy McFague állítja:

„Az emberi hatalom, valamint az emberi kultúra és technológia hatása révén az emberek szerepe döntő fontosságúvá vált a földi közösség jövőbeli egészségének szempontjából. Akár tetszik, akár nem, mi lettünk az ökoszisztémák gondnokai, amelyekben élünk. Többé már nincs választásunk: felelősek vagyunk.”⁷³

e) Az eszkatológiai dimenzió

Az eszkatológiai dimenzió arra emlékeztet minket, hogy a felelős sáfárság nemcsak a teremtés teológiájához kapcsolódik, hanem beágyazódik az üdvösségtörténetbe. Conradie azt hangsúlyozza a maga *oikosz-teológiájában*, hogy az otthon eszkatológiai fogalom.⁷⁴ Ezért Isten háztartásában sáfárként megéljük – és fenn kell tartanunk – a *már* és a *még nem* közötti feszültséget Isten nagy történetében, a bűn, megváltás és újjáteremtés dinamikájában.⁷⁵ Ez azt jelenti, hogy egyértelmű diszkontinuitás van azon ház között, amelyben most sáfárok vagyunk, és azon ház között, amely Krisztus napjával jön el. E különbség hangsúlyozására Conradie a *παροιμία* kifejezést használja – különösen az egyházra vonatkozóan⁷⁶ –, amely idegen földön való tartózkodást jelent, és lelki értelemben is hasonló jelentéssel

⁷² Conradie, Ernst M.: *i. m.* 221.

⁷³ Uo. 128., ahol McFague, Sallie: *i. m.* 109. oldalt idézi.

⁷⁴ Uo. 224.

⁷⁵ Uo. 225.

⁷⁶ Uo.

bír.⁷⁷ Amint az 1Pt 2,11 is sugallja, a keresztyének bizonyos értelemben idegenek és száműzöttek ebben a világban. Az ebben a világban való élet még nem a teremtés és az emberi lét végső célja. Idegenekként és jövevényekként az emberek úton vannak, Conradie szerint: „Úton az Atya háza felé”.⁷⁸ Jézus példázatának eszkatológiai aspektusa a sáfár etikai felelősségét hangsúlyozza az eljövendő ítélet fényében. Mivel Conradie az Isten eljövendő végső (eszkatologikus) otthonának reményére és a számonkérés etikai imperatívuszára alapoz, a felkészülés mozzanatát is összekapcsolja a sáfársággal, és úgy tekint erre, mint amely az Úr útjának előkészítése.⁷⁹

Eszerint az, ahogyan az emberek viszonyulnak a gondozásukra bízott teremtett világhoz, összefügg azzal, ahogyan az eljövendő új világra készülnek. Azonban a dicsőséges új teremtés eljövetele nem valamilyen emberi magatartástól vagy tevékenységtől függ, hanem

„[...] az út előkészítése a végsőtől az utolsó előttiig tartó út. Krisztus a saját akaratából, a saját erejéből és a saját szeretetéből jön [...]. Ő a saját útjának előkészítője, és ez, egyedül ez tesz minket az ő útjának előkészítőivé [...]”⁸⁰

3. A sáfárság metaforájának kritikája és alternatívái

Mint már korábban említettük, a sáfárság sem tökéletes metafora, és több oldalról is érte már kritika. Egyesek azért bírálták, mert szerintük az egy távoli Isten képzetét sugallja, és mert túlságosan hangsúlyozza az ember elkülönülését a teremtéstől.⁸¹ Mások pedig túlságosan menedzserjellegűnek látták, és azt kifogásolták, hogy az ember felsőbbrendűségét feltételezi más fajokkal szemben, túlságosan emlékeztet a gyarmatosítás eszméire, és azt a benyomást kelti, hogy az ember mindent irányíthat, és hogy instrumentalizálja, tárggyá redukálja az ember kezére bízott természetet, vagy hogy nem alkalmas arra, hogy magában foglalja az Isten, az emberiség és a teremtés többi része közötti sokrétű kapcsolatot.⁸²

A kritikákkal szemben kísérletek történtek jobb és átfogóbb metaforák megtalálása érdekében. Ilyenek voltak például a papságé, a kertészé, a gondnoké vagy

⁷⁷ Souter, Alexander: *A Pocket Lexicon to the Greek New Testament*. Clarendon Press, Virginia 1917, 194. el. ed.

⁷⁸ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 224.

⁷⁹ Uo. 229.

⁸⁰ Uo. 230., ahol Bonhoeffer, Dietrich: *Ethics. Translated from the sixth German edition*. Simon & Schuster, New York 1995, 140. oldalát idézi.

⁸¹ Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *i. m.* 24.11.

⁸² Conradie, Ernst M.: *i. m.* 211–214.

a partnerségé.⁸³ Ezek közül azonban csak a papság metaforája érdemelt ki jelentős figyelmet, különösen az ortodox hagyományon belül. Az emberiség papi hivatása a teremtés nevében központi helyet foglal el az ortodox John Zizioulas felfogásában, aki szerint „az ember nem teljesedik ki, amíg nem válik a »természet összegzőjévé«, hogy papként utalja vissza a világot a Teremtőjéhez”.⁸⁴ Ez a gondolat jelen van Moltman *imago mundi*-ről alkotott felfogásában is. Azonban ez a felfogás, amely szerint az ember közvetítő Isten és a teremtés között, akin keresztül Isten nyilvánul meg a teremtés számára, és megváltja azt, túlságosan antropocentrikus, és tévesen feltételezi, hogy Isten teremtéshez való viszonyulása az emberiségtől függ – jegyzi meg Conradie.⁸⁵

Az ökológiailag tetszetős újabb metaforák és megközelítések körüli viták hevében úgy gondolom, hogy hasznos lenne egy lépést hátrálni az emberközpontú metaforáktól, amelyek az emberiség fő szerepét hangsúlyozzák, akár világformáló felelőssége, akár a menny és föld közötti közvetítés révén, és visszatérni Kálvin világról alkotott felfogásához mint kiegyensúlyozó viszonyítási ponthoz. Tudniillik Kálvin szerint a teremtett világ Isten dicsőségének és hatalmának „csodálatos színháza” (színtere), „ahol sem hatalma, sem dicsősége nem marad rejtve”,⁸⁶ majd pontosan meg is határozza az ember feladatát:

„Az embernek tehát alaposan szemügyre kell vennie Isten műveit, hisz azért kapott helyet e csodálatos színtéren, hogy nézője legyen azoknak [...]”.⁸⁷

Ezt Belden C. Lane ekképpen fogalmazta meg:

„[Kálvin] a világot az isteni szépség szemlélésének színpadaként fogta fel, ahol Isten tölti be a főszerepet a színpadi cselekmény középpontjában.”⁸⁸

Vagyis még a Földről szóló ökológiai vitában is, ahol az emberi lehetőségeket és felelősséget tartják meghatározónak az egész teremtés tekintetében, az ember mindenekelőtt Isten dicsőségének szemlélője, illetve szemlélőjének is kell lennie

⁸³ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 215–216.

⁸⁴ Kärkkäinen, Veli-Matti: *i. m.* 221., ahol Zizioulas, John: *Preserving God's Creation Three Lectures on theology and ecology*. 1989, 2. oldalra hivatkozik.

⁸⁵ Conradie, Ernst M.: *i. m.* 210.

⁸⁶ *Institúció* I. 5,8.; ld. még I. 14, 20 (Kálvin János: *Institutio Christianae Religionis. A keresztyén vallás rendszere 1559*. I–II. kötet. Fordította és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső. Református Egyházi Könyvtár, új folyam 7/1, 2. Sorozatszerkesztő Bogárdi Szabó István. Kálvin János Kiadó, Budapest 2014.)

⁸⁷ *Institúció* I. 6,2., ld. még II. 6,1

⁸⁸ Lane, Belden C.: *Ravished by Beauty: The Surprising Legacy of Reformed Spirituality*. Oxford University Press, New York 2011, 58.

a világban.⁸⁹ Véleményem szerint ez nem csökkenti a felelős gazdálkodás fontosságát, hanem kijelöli annak határait. Ugyanis a teremtett világ fölötti uralkodás kísértést jelenthet arra nézve, hogy az ember a világ drámájának főszereplőjeként értelmezze magát, akár pusztító zsarnokként, akár önjelölt öko-megváltóként. Ezzel szemben a kálvini színházmetafora megtartja a cselekvő főszerepet Istennek, s emlékezteti az embert, hogy az ő szerepe a teremtő és megváltó Isten dicsőítése és szeretetének visszatükrözése.

Következtetés

Az emberiség és a Föld közötti kapcsolat bibliai pilléreit figyelembe véve arra a következtetésre juthatunk, hogy a legmegfelelőbb, bár ez sem tökéletes metafora e kapcsolat átfogó kifejezésére: a sáfárság. Erre a következtetésre úgy jutottunk, hogy a bevezetőben azonosítottuk a föld feletti uralom megbízatásában gyökerező kapcsolat kérdéskörét a Szentírásban, majd elemeztük Isten, a teremtett világ és az emberiség közötti kapcsolat különböző aspektusait. Kiemeltük az ember Isten képmása státuszát, amely a föld megmunkálásának, szolgálatának és gondozásának felelősségével jár együtt. Rámutattunk, hogy az emberek a teremtett világ közösségének tagjai, és hogy az emberek és az a teremtett világ, amelyben él, kapcsolatban állnak egymással, és egymástól függenek. Megerősítettük, hogy a Szentháromság Isten az ég és a föld végső ura. Végül rámutattunk arra, hogy ezt a kapcsolatot a bűn is befolyásolja, s ezért megújulásra és megváltásra szorul.

A második részben bemutattuk a sáfárság metaforáját, amely, bár tökéletlen, mégis használható kép az emberiség és a teremtett világ közötti kapcsolat bibliai szemléletetésére, és a következőket hangsúlyozza: a föld Istené; a sáfárság forrása és mintaképe maga Krisztus, s ezért az egyháznak az a küldetése, hogy Krisztus önfeláldozó szeretetét élje meg a mások és a teremtés életéért végzett felelős szolgálatban; minden ember Isten háztartásának tagja; és végül: a sáfárság éberséget, kitartást igényel, és utat készít a Krisztus napjával eljövendő örök otthonnak.

A fenti vizsgálódás korántsem meríti ki a kérdéskört, azonban bibliai támpontokat nyújt annak jobb megértéséhez, hogy miképpen viszonyul az emberiség a teremtett világhoz. Emellett a sáfárság mint ezen összetett viszony metaforikus értelmezése alkalmazható a gyülekezeti szolgálatban, az egyháznak és a keresztyén embereknek a környezetük, a természet és a teremtett világ iránti felelősségük tudatosítására és e csodálatos világ Teremtőjének és Urának magasztalására.

---

⁸⁹ Lane, Belden C.: *i. m.* 59.

Felhasznált irodalom

- Bavinck, Herman: *Reformed Dogmatics: Volume 2: God and Creation*. Ed. John Bolt. Trans. John Vriend. Baker Academic, Grand Rapids 2004.
- Brown, Francis – Driver, Samuel Rolles – Briggs, Charles Augustus: *A Hebrew-English Lexicon of the Old Testament: With an Appendix Containing the Biblical Aramaic. Based on the Lexicon of William Gesenius, as translated by Edward Robinson. Edited with constant reference to the Thesaurus of Gesenius as completed by E. Rödigier, and with authorized use of the German editions of Gesenius's Handwörterbuch über das Alte Testament*. Clarendon Press, Oxford 1975.
- Conradie, Ernst M.: *An Ecological Christian Anthropology: At Home On Earth?* Ashgate, Aldershot, England 2005.
- Jenni, Ernst – Westermann, Claus (eds.): *Theological Lexicon of the Old Testament*. Volume 3. Trans. Mark E. Biddle. Hendrickson Publishers, Peabody, MA 1997.
- Kálvin János: *Institutio Chritianae Religionis. A keresztyén vallás rendszere 1559*. I–II. kötet. Fordította és jegyzetekkel ellátta Buzogány Dezső. Református Egyházi Könyvtár, új folyam 7/1, 2. Sorozatszerkesztő Bogárdi Szabó István. Kálvin János Kiadó, Budapest 2014.
- Kooi, Cornelis van der – Brink, Gijsbert van den: *Christian Dogmatics: An Introduction*. Trans. Reinder Bruinsma, James D. Bratt. Eerdmans, Grand Rapids 2017.
- Kärkkäinen, Veli-Matti: *Creation and Humanity*. Eerdmans, Grand Rapids 2015.
- Lane, Belden C.: *Ravished by Beauty: The Surprising Legacy of Reformed Spirituality*. Oxford University Press, New York 2011.
- Lohfink, Norbert: Macht euch die Erde untertan? In: *Orientierung* 38 (1974), 137–142.
- Moltmann, Jürgen: *God in Creation: A New Theology of Creation and the Spirit of God*. Trans. Margaret Kohl. SCM Press, London 1996.
- Moo, Douglas J. – Moo, Jonathan: *Creation Care: A Biblical Theology of the Natural World*. Zondervan, Grand Rapids 2018.
- Pannenberg, Wolfhart: *Systematic Theology*, Vol. 2. T&T Clark International, London – New York, 2004.
- Souter, Alexander: *A Pocket Lexicon to the Greek New Testament*. Clarendon Press, Virginia 1917.
- Steck, Odil Hannes: *Welt und Umwelt*. Kohlhammer-Taschenbücher Biblische Konfrontationen 1006. Kohlhammer, Stuttgart 1978.
- Welker, Michael: *Teremtés és valóság*. Ford. Orbánné Ágoston Ilona. Kálvin Kiadó, Budapest 2007.
- Wenham, Gordon J.: *Genesis 1–15. Word Biblical Commentary: Vol. 1*. Word Books. Waco, Texas 1987.

In this paper we confront a provocative issue. Is Christianity responsible for the worsening environmental crisis? How can we interpret the *dominium terrae* mandate from the perspective of creation care? A contextual reading of the creation narratives reveals that the exercise of the dominion that God has given to man is subject to certain conditions and circumstances. Humanity is called to fulfil this mandate as the image of God, as part of the community of creation, living in the shadow of sin, but under God's rule and with responsibility towards God. One possible metaphor for this multifaceted relationship is the stewardship, of which Jesus Christ himself is the source and example. The goal of dominion thus becomes responsible service rather than tyranny.

Keywords: creation, creation care, ecotheology, dominium terrae, stewardship, dominion, exploitation.